

ЦЬОГО РОКУ, року сорок п'ятого, німці вже не володіли небом над нашим містечком. Що й казати про всю нашу землю, про всю країну. Винищувачі так вивели з ладу залізничне сполучення, що вранішні потяги їздили вдень, денні ввечері, а вечірні — вночі; денний часом приїздив хвилина в хвилину за графіком, — але потім виявлялося, що це на чотири години спізнений ранковий.

Позавчора ворожий винищувач підстрелив над нашим містечком німецького, поцілив йому в крило. Корпус горів і падав кудись у поля, а от крило вирвалося, та ще й не саме, а з кількома жменями шурупів і гайок, що висипались на площу й подзьобали голови декільком жінкам. Крило те ширяло над нашим містечком, хто міг,

той виходив на нього дивитись, аж поки воно, закрипівши, знялось над самою площею, куди повиходили гості з обох ресторанів, а потім уже тілько того крила рухалась площею, і люди раптом побігли з кінця в кінець, а потім знову туди, де от щойно стояли, бо крило постійно рухалося, мов велетенський маятник, який гнав громадян у протилежний від можливого падіння бік, та ще й видавало дедалі сильніший гуркіт і протяжно гуло. А тоді прудко ковзнуло вниз і впало в деканів сад. А ще через п'ять хвилин громадяни вже несли собі з того крила металеві листи, які назавтра стали дашками кролятників і курників; один уже пополудні нарізав упольований метал на шматки, аби ввечері з них поробити прекрасні мотоциклетні щитки. Отак і зникло не тільки одне те крило, а й узагалі весь метал і деталі з корпусу німецького літака, який упав за містечком у засипаних снігом полях. Я їздив туди велосипедом за пів години після збиття, подивитися. І вже тоді зустрічав земляків, які тягли на візочках свою здобич. Важко сказати, куди б воно все їм згодилося. Але я своїм велосипедом їхав далі, бо хотів подивитися на той розбитий аероплан; я терпіти не міг таких здобичників і в житті б не збирав і не вривав собі якихось деталей, якогось мотлоху! Аж ось я побачив, як сніжною стежечкою, вже протоптаною до того чорного каркаса,

крокує мій батько, несе якийсь срібний музичний інструмент, усміхається й трусить тими срібними дудочками, трусить якимись трубочками. Так-так, це були трубочки з літака, трубочки, якими тік бензин, і я аж увечері, вдома вже, взнав, чого мого татка так тішила ота здобич. Він порозрізав їх на однакові шматки, відшліфував, а потім коло тих шістдесятьох блискучих трубочок поклав свого механічного олівця з висувним стрижнем. Мій батько міг зробити все на світі, бо в сорок вісім років пішов на пенсію. У двадцять він почав працювати машиністом, тому рік вислуги в нього рахувався за два, але громадяни ледь не лускали від заздрості, уявляючи, що батько ще може прожити на цьому світі років двадцять-тридцять. Ну а на пенсії тато вставав ще раніше від тих, хто ходив на роботу. Збирав по всіх усядах де що бачив, усякі шурупи й підкови, шукав на громадських смітниках і ніс у хату різний непотрібний мотлох, шматок до шматка, і все складав у хлівах і на горіщах, тому двір наш був схожий на пункт прийому металобрухту. А хто хотів збути старі меблі, до того наш батько приходив сам і відвозив усе собі, тому в нашій хаті, де жило тільки троє людей, стояло п'ятдесят стільців, сім столів, дев'ять канап і купа-купезна шафочок, умивальників та дзбанів. Але батькові й того було мало, він сідав на велосипед і їхав за місто чи ще куди далі, рився

своєю скобою у смітниках, а надвечір вертався зі здобиччю, бо все колись на щось могло згодитись, могло й годилося, коли людям треба було того, що вже ніде не виготовляли, якоїсь деталі авта, зернодробарки чи молотарки, і знайти її було ніяк, вони приїздили до нас, батько спершу задумувався, а тоді йшов по пам'яті кудись на горолице, у клуню чи до купи брукху надворі, десь там рився й за мить уже діставав те, що гостеві було треба. Тому мій тато був свого часу повелителем залізних неділь¹, а коли відвозив увесь той різномастий металобрукхт на вокзал, завжди минав наші ворота й відсипав трохи заліза собі. І все ж пробачити йому сусіди не змогли. Мабуть, і тому, що наш прадідусь Лукаш отримував пенсію ще від своїх вісімнадцяти років — давніше по золотому на день, а вже за республіки в кронах. Мій прадідусь народився тисяча вісімсот тридцятого року, а тисяча вісімсот сорок восьмого був військовим барабанщиком і з барабаном бився на Карловому мосту, де студенти кидали по військових бруківкою, влучили йому в коліно й скалічили на все життя. Відтоді він і отримував

1. Залізні неділі — день, коли в деяких чеських селах і містечках місцева влада влаштовує організований збір і вивезення металевих відходів із домашніх господарств. — Тут і далі примітки перекладача.

пенсію — по золотому на день, — за яку щодня купував собі пляшку рому й два пакуночки тютюну, але замість сидіти вдома, курити й сьорбати ром, швендяв вулицями й польовими стежками, та найбільше любив тинятися там, де люди тяжко працювали, наспіхався з тих роботяг, пив свій ром, кутив свій тютюн, і тому щороку прадідусь Лукаша десь били, та так сильно, що дідусь привозив його додому тачкою. Але варто було прадідусеві лиш трохи очуняти, як він знов брався перед усіма козиряти, і його знову нелюдськи били. Лиш після розпаду Австро-Угорщини в нього пропала та пенсія, яку він отримував цілих сімдесят років. Пенсії від республіки вже не ставало на пляшку рому й два пакуночки тютюну. Та прадідусь Лукаша однаково кожен рік били до неприємності, бо він і далі хвастився тими сімдесятьма роками, коли щодня мав свою пляшку рому і свій тютюн. Тільки тисяча дев'ятсот тридцять п'ятого року, коли прадідусь вихвалявся перед каменярами, яким саме закрили кар'єр, ті його так побили, що він умер. Лікар сказав, що якби не це, міг би спокійно прожити ще років двадцять. Тому жодна інша сім'я так не сиділа цілому місту в печінках, як наша. Дідо мій, як те яблуко, що не падає далеко від яблуні, пішов слідами прадідуся Лукаша, став гіпнотизером, працював у малих цирках, і все місто вважало

те його гіпнотизерство чистої води ледарством. Але коли в березні німці перейшли наші кордони, щоб зайняти всю країну, і рухалися в напрямку Праги, один лиш наш дідो вийшов їм назустріч, один лиш наш дідो пішов на німців, як гіпнотизер, щоб затримати танковий наступ силою думки. І йшов він дорогою, не зводячи погляду з першого танка, що був на чолі тих моторизованих армій. А на танку на тому, до пояса вистромившись, стояв у кабіні німецький солдат у чорнім береті з черепом і схрещеними кістками, і дідо мій без упину крокував просто на той танк, витягнувши руки вперед, і очима впивався в німців із думкою «розверніться і їдьте назад»... і той перший танк справді спинився, і вся колона стала на місці, а дідо торкався пальцями того танка й знай надсилав німцям ту саму думку... розверніться і їдьте назад, розверніться і їдьте назад, розверніться... а потім поручник подав прапорцем сигнал, і танк рушив, але дідо не відступив, і танк його переїхав, розчавив йому голову, й німецькій армії вже не було перепон. А тато потім пішов дідову голову шукати. Той перший танк спинився і став перед Прагою, ждав евакуатора, дідова голова була затиснута поміж гусениць, і гусениці ті були так повернуті, що тато випросив собі дозвіл дістати дідову голову й поховати її по-християнськи разом із тілом. Відтоді в усім

нашій країні люди стали сваритися. Одні кричали, що наш дідо був дурний, а другі — що не зовсім, бо якби всі так вийшли на німців, як наш дідо, та ще й зі зброєю в руках, то хтозна, як би все з тими німцями обернулося.

Тоді ми ще жили за містом, і аж потім перебрались у місто, і мені, звиклому до самотності, після цього переїзду стиснувся цілий світ. Відтоді я видихав, лиш коли виходив за місто. А коли знов туди повертався, коли бачив, як за мостом вужчають вулиці з вуличками, то вужчав і сам, бо мені постійно здавалося й досі здається, ніби за кожним вікном є принаймні одна пара очей, які зараз на мене дивляться. Коли хтось до мене звертався, я червонів, відчуваючи, ніби всім людям щось у мені не подобається. Три місяці тому я начебто без причини порізав собі зап'ястки. Але причина у мене була, і я її знав, і постійно боявся, що всі, хто на мене гляне, зразу її зрозуміють. Тому й стежать за мною очі за кожним вікном. Але що собі може думати людина у двадцять два роки? Я міг думати, що люди в нашій місечку на мене дивляться, бо я нібито порізав собі вени, аби не робити те, що вони мусять тепер робити за мене, як робили за нашого прадідуся Лукаша й за дідуся Вілема, котрий був гіпнотизер, і за тата мого, який чверть століття їздив локомотивом, лиш аби потім більш не мусив нічого робити.